

5

Nogmaals vrijspraak

Richard Gill hielp na Lucia de B. ook een Italiaanse verpleegster bij haar rechtszaak en schrijft nu een boek om gerechtelijke dwalingen te voorkomen. 'Juristen kunnen niet omgaan met statistisch bewijs'

Hoe is het om paranimf te zijn? Mare-redacteur Sebastiaan van Loosbroek mocht het meemaken: de spanning, kalmeringstabletten en shotjes jenever

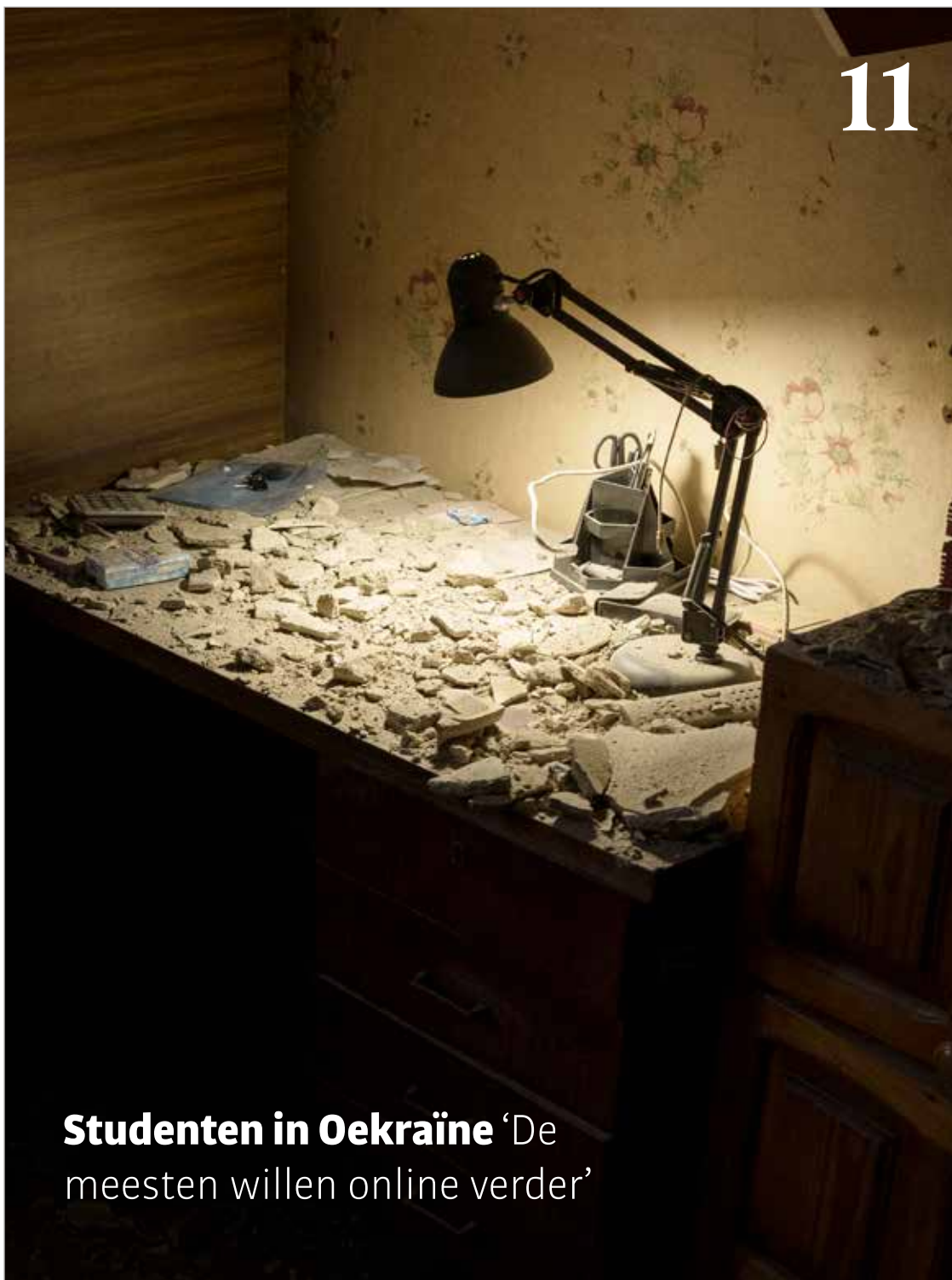
8

Het kleinste kwaad De Joodse Raad was niet het 'werk-tuig van onze doods vijanden' waarvoor het na de Tweede Wereldoorlog is uitgemaakt, schrijft historicus Bart van der Boom in zijn nieuwe boek

12

11

Studenten in Oekraïne 'De meesten willen online verder'

Eindelijk: geen tentamens in eerste week

Rechtenstudenten proberen allang zonder succes de eerste week van januari tentamenvrij te krijgen. Nu lijkt het eindelijk te lukken: volgend collegejaar worden er in de eerste week geen tentamens afgenomen.

DOOR VINCENT BONGERS

'Er is eindelijk witte rook', zei Volkert van der Gun van studentenpartij LSP maandag tijdens de faculteitsraadsvergadering Rechten. 'Na veel jaren gezeur van studenten in de raad, gaat het toch lukken. We hebben vakcoördinatoren, docenten, studieadviseurs en roostermakers gesproken en het idee is nu om de eerste week van januari vrij te houden van tentamens in de bachelor.' Rechtenstudenten willen graag wat meer tijd na oudejaarsavond om uit te brakken voordat de tentamenperiode begint. Het lukte alleen generaties aan raadsleden niet om dat te regelen. LSP nam het initiatief tot een nieuwe poging en kreeg steun van de andere studentenpartijen. Komend collegejaar komt er een pilot, aldus Van der Gun. 'We gaan een jaar kijken hoe dit uitpakt.' Er is een klein voorbehoud, legde hij uit. 'Misschien is de vrijdag van de eerste week nodig in het geval dat het toch niet helemaal lekker past. Vrijdag is het enige snipperdagje.' Ook partijgenoot Casper Oort kwam nog met een voorbehoud. 'Dit was oorspronkelijk bedoeld voor het eerste jaar, maar het lijkt erop dat het ook voor de hele bachelor kan gelden. Al waren bij het overleg alleen docenten voor eerstejaarsvakken aanwezig. Er zou dus nog verzet kunnen komen. Misschien moet er nog een regeling voor die vakken komen.' Het faculteitsbestuur reageerde positief op het voorstel, maar houdt nog een slag om de arm. 'Mooi dat julie met dit concrete plan komen', zei bestuurslid Ton Liefwaard. 'Er is met de hele faculteit gesproken, dat past ook bij dit vraagstuk. Ik ben heel benieuwd naar de definitieve uitwerking, voordat we er een klap op kunnen geven. Belangrijk is wel de punten die net nog door julie zijn genoemd daarin te vermelden.' Het bestuur wil ook helpen. 'We zijn aan het kijken of we kunnen investeren in docentenpools', aldus bestuurslid Mirjam Sombroek, 'zodat we op zeer drukke momenten meer docenten kunnen laten nakijken.'

Extra tentamenkans corona geschrapt

Studenten die vanwege corona een tentamen misten, kregen tot voor kort een extra mogelijkheid om dat tentamen alsnog te maken. Die regeling geldt vanaf deze week echter niet meer.

Dat besluit is universiteitsbreed genomen, aldus Ton Liefwaard van het rechtenbestuur. 'De veronderstelling is dat corona steeds minder belangrijk is geworden. Het is verder lastig om die extra kans steeds te organiseren. We willen onze medewerkers echt de nodige ruimte en rust te geven in de zomer.' De extra herkansingen die nog openstaan, proberen de docenten versneld na te kijken en af te handelen. 'Hopelijk kunnen we dan een beetje bijkomen.' Corona is echter nog niet weg, aldus Liefwaard. 'De lijn is ook nog steeds dat in het geval van besmetting of klachten iemand thuisblijft.' Volgens Volkert van der Gun van studentenpartij LSP kon het schrappen van de extra kans problemen gaan opleveren. 'Het kan zijn dat studenten met corona of klachten nu juist naar het tentamen gaan, omdat er geen extra kans meer is. Dat is een risico.' 'Het is wel een beetje een dubbele boodschap', erkende Liefwaard. 'Studenten vallen nu weer onder de gebruikelijke ziekteregeling. Als een student nu in de knel komt door bijvoorbeeld corona moet deze naar de examencommissie voor een alternatief. Maar je moet op een moment moeten toch de transitie naar "normaal" maken. Dat doen we nu.' Van der Gun: 'Naar de examencommissie gaan is wel een hogere drempel.' 'Dat is zo', benadrukte Liefwaard. 'Toch is het goed dat we deze beweging nu maken. We hebben er echt voor gepleit bij het college van bestuur.'

Bij sommige opleidingen haalt meer dan de helft van de studenten een cum laude. Is er sprake van inflatie? *Mare* dook in de cijfers.

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN
ILLUSTRATIE MICHIEL WALRAVE

'Het was ooit een 9, weet ik nog', blikte decaan Mark Rutgers terug tijdens een faculteitsraadvergadering van Geesteswetenschappen. Aanleiding: het aantal cum laudes bij de masters is te hoog, en het bestuur wil kijken of ze met strengere eisen het percentage kan terugdringen. Misschien met een hoger cijfergemiddelde. Dat is nu een 8, maar lag vroeger hoger. Het percentage cum laudes dat zorgen baart, ligt op 56 procent voor de researchmaster. Bij de gewone masters is het 22 procent, en bij de bachelors haalt 13 procent cum laude. Dit is een gemiddelde over de hele faculteit, sinds 2018. De cijfers van de researchmaster steken er bovenuit. De andere cijfers verschillen weinig van Sociale Wetenschappen, waar vorig collegejaar 10 procent van de bachelors, en 25 procent van de masterstudenten cum laude kreeg. Het is niet de enige plek op de universiteit waar de helft cum laude krijgt. Aan Leiden University College studeerden vorig jaar zomer 79 van de 151 studenten cum laude of hoger af – dat is 52 procent. Het jaar ervoor waren het er 90 van de 170. De jaren daarvoor, in ieder geval tot 2017, was het iets minder dan de helft. Het University College dicht het toe aan de strenge toelatingseisen, plus intensief onderwijs. 'Als je dat optelt bij de kleine groepsgrootte van vakken bij LUC, en intensieve lesmethoden en begeleiding van studenten, presteren veel LUC-studenten goed en slagen met GPA's (*Grade Point Average*, de gemiddelde tentamencijfers, *red.*) die aan de hoge kant zitten', schrijft het bestuur bij het versturen van de cijfers. Omdat LUC bij iedereen met een GPA van boven de 3 (een dikke 7) 'honours' krijgt, krijgt maar een klein percentage geen predicaat op het diploma. In de zomer van vorig jaar was het net geen 4 procent. Dat is precies omgekeerd bij andere Haagse opleidingen. In de bachelor bestuurskunde halen sinds 2016 jaarlijks rond de 3 procent cum laude, en niemand summa. Security studies bestaat nog niet zo lang, maar in 2020 en 2021 kreeg ongeveer 4 procent cum laude. Bij de masters ligt het percentage gemiddeld iets hoger, rond de 14 procent. Was het vroeger moeilijker om cum laude te halen? *Mare* dook in de reglementen. Daaruit blijkt dat de eisen om cum laude te halen bij de meeste faculteiten stukje bij beetje zijn afgeschaald. Vanaf 2010 vroegen alle faculteiten om een 8,5. En in 2014 werd die 8,5 opeens overal een 8.

Bij de meeste studies zijn de extra eisen stukje bij beetje gesneuveld

Dat is nu ook nog de centrale regeling van de universiteit. Daar komen wel aanvullende eisen bij: studenten mogen niet te lang over hun studie doen (nominaal, plus een jaar), en ook voor hun scriptie moeten ze een 8 halen. Die cumlaude-regels mogen faculteiten zelf nog aankleden met aanvullende voorwaarden. Op de meeste faculteiten zijn ook die eisen de afgelopen jaren stukje bij beetje gestript. In 2014 vroegen alle faculteiten naast de

Hoe cum laude steeds simpeler werd

gemiddelde 8 ook dat alle andere vakken met minstens een 7 waren gehaald. Een jaar erna werd dit een 6. De eis is inmiddels bij de meeste faculteiten helemaal verdwenen. De bèta's hebben hem nog, wel, en ook security studies vraagt nog een 6+. Archeologie hield lang vast aan 'maximaal twee vakken onder de zeven', maar schafte dat dit collegejaar af. Heel soms ging het andersom. Psychologie had in 2016 geen aanvullende eisen meer, maar kwam daar een jaar later op terug. Studenten moeten daar nu zonder herkansingen de eindstreep halen om voor cum laude in aanmerking te komen. Ook rechten heeft geen minimumcijfer meer, maar vindt dat cum laude-studenten niet meer dan 60 punten vrijstelling mogen hebben. De strengste faculteit is Wiskunde en Natuurwetenschappen. Bachelorstudenten mogen maximaal één 7-op hun lijst, en die mag alleen uit het eerste jaar komen. Ook mogen ze maar drie herkansingen hebben gedaan. De eisen zijn daarmee ietsje strenger dan in 2014, toen mochten studenten in de propedeuse twee zeven-minnen halen. De master bij Geneeskunde heeft ook een hele lijst extra eisen, wat deels te maken heeft met hoe de opleiding is opgezet. Studenten worden namelijk ook beoordeeld op hun co-schappen, waar ze minstens een 'goed' voor moeten halen en minstens twee keer een 'uitmuntend' bij

bepaalde onderdelen. In 2019-2020 studeerde rond de 16 procent van de masterstudenten cum laude (of hoger) af. Leiden University College is de afgelopen jaren juist strenger geworden, maar heeft nog steeds de laagste eisen van de universiteit. In 2013 kreeg de opleiding op de Haagse Campus al kritiek omdat studenten met een 6,5 al cum laude kregen. Vanaf een 7,5 kregen ze magna cum laude, en een 8,5 plus was summa cum laude. Alles tussen de 6 en de 6,4 kreeg 'ordinary honours', blijkt uit de *student study guide* van 2012. Dat week zo af van het gemiddelde op andere faculteiten – toen meestal een 8,5 – dat er een storm van protest opstak in de universiteitsraad. Daarna stapte de opleiding over op een Amerikaans puntensysteem, en sindsdien krijgt iedereen met een GPA van 3,50 of hoger cum laude (of magna, of summa), op een schaal van 4. Omgerekend met de tabellen van LUC zelf is dat tussen de 7,6 en 7,9. In principe mogen opleidingen niet afwijken van de universitaire richtlijn, die een 8 gemiddeld voorschrijft, meldt woordvoerder Caroline van Overbeeke. 'Dat betekent dat deze eisen voor alle opleidingen gelden en dat er niet van kan worden afgeweken zonder toestemming van het college van bestuur. Voor het LUC is een uitzondering gemaakt vanwege de internationale vergelijkbaarheid van opleidingen die hier van belang is.'

Was het vroeger echt een negen?

Over cum laude voor 2010 zijn weinig documenten te vinden, maar een studiegids van Japanstudies uit 2007 ondersteunt het geheugen van decaan Mark Rutgers dat het gemiddelde eerst een negen was: '9/10: Cum Laude'. Dat was niet op de hele universiteit zo. Psychologie hanteerde in die tijd juist een 8,1 of hoger, al moesten studenten aan een lijst aanvullende voorwaarden voldoen (maximaal twee herkansingen, en maximaal twee vakken boven de 7). Over andere faculteiten zijn van die tijd weinig documenten te vinden. Rechten gebruikte nog een paar andere titels, maar door de introductie van uSis werden die afgeschaft, waardoor studenten niet meer 'met genoeg' (7,5+), 'zonder enig bezwaar' (6,5+), en 'zonder meer' (6+) konden slagen. In een voetnoot van de regels uit 2012 staat: 'Deze bepalingen zijn o.a. opgeschort i.v.m. uSis en de administratieve onmogelijkheid in die periode om dergelijke judicia op de diploma-supplementen vermeld te krijgen.'

Psychoten zijn ware kunstenaars in het omdraaien van logica

Vroeger fietste ik weleens met mijn moeder naar Giessenburg en op de weg daarnaartoe kom je langs een huis met de naam 'De Omgekeerde Wereld'. De reden hiervoor is dat in tegenstelling tot de meeste huizen aan de Giessen, het voorhuis aan de rivier-kant zit en dat het achterhuis aan de weg-kant staat. In het voorhuis werden vroeger ambachten verricht. Soms zat er een winkeltje. Hierdoor was en is het nogal vreemd dat dit huis op de omgekeerde manier gebouwd is, gezien men het liefst aan de weg-kant een winkel naar binnen loopt.

Nu ik eraan terugdenk, heeft dit huis wel wat weg van een psychose. Iemand met een psychose is een kunstenaar in het omdraaien van alle logica en alle causaliteit. Een mooi voorbeeld is te vinden in *Verhalen uit het Gekkenhuis*, een van de laatste bundels van Maarten Biesheuvel. Het verhaal 'Heer Mellenberg' gaat over een medepatiënt die uitblijkt in dit soort her-sengymnastiek. Als De Bies met hem tijdens een uitje van het Dolhuis

Probeer als niet-psychoot zulke hersengymnastiek maar eens te weerleggen

op weg gaat naar Marken probeert Mellenberg de schrijver duidelijk te maken dat de ronddraaiende aarde eigenlijk de wielen aandrijft en niet de motor. Bij een molen weet Mellenberg zeker dat het niet de wind is die het graan tot meel vermaalt. Nee, de deeltjes graan bewegen zichzelf telkens heen en weer, zodat de maalstenen vanzelf langs elkaar gaan draaien en op deze wijze de molenwieken in beweging brengen. Het geleverde bewijs? De wieken stopten pas toen de bewegende deeltjes graan tot meel waren vermalen! Ziehier de logica van iemand in een psychose. Het lijkt quatsch wat hij roept, maar probeer de theorie maar eens te weerleggen als niet-psychoot. Dat gaat vrijwel niet, aangezien de psychoot in een neerwaartse spiraal zit op weg naar de complete bevestiging van de eigen wereldbeleving. Graan gaat vanuit zichzelf trillen en zo laat graan de wieken bewegen en dus is graan de veroorzaker van de wind, en niet anders. Zo'n zelfde logica had ik toen ik naar het museum ging in Zwolle, een bezoek waar ik al eerder over schreef. Ik liep met een randpsychose door Museum de Fundatie en ik merkte dat ik me vreemd voelde. Opeens vervormde mijn brein ook de contemporaine werken die ik aanschouwde. Dat is de logica die ik nu aanhoud, maar toen dacht ik andersom: deze vreemdsoortige werken met heel veel kleuren en rare vormen maken mij gek en niet anders. Net zoals zwaar bewegende bomen het in de herfst tot verdriet van ieder heel hard laten waaien. Of is dat niet waar?

OLAF LEEUWIS is student International Relations en haalt op deze plek herinneringen op aan zijn tijd in 'het Dolhuis'

‘Medezeggenschap moet extra impuls krijgen’

De universiteitsraad wil graag meer ondersteuning voor de faculteitsraden. Die lopen door het gebrek aan informatie vaak achter de feiten aan. Het college van bestuur ziet het voornamelijk niet zitten om een medezeggenschapsfunctionaris aan te stellen.

DOOR VINCENT BONGERS

Tijdens de universiteitsraadsvergadering vorige week vroeg Sammy Steenvoorden van studentenpartij LSP aan het college van bestuur of er meer ambtelijke ondersteuning kan komen voor de medezeggenschap. ‘Dat is van belang voor de faculteitsraden.’

Hulp zou de vorm kunnen krijgen van een medezeggenschapsfunctionaris, stelde de raad voor: een ambtenaar die informatie over lastige dossiers kan geven, en vragen kan beantwoorden over beleidskwesties.

Zo kan de informatieachterstand die faculteitsraadsleden in bepaalde gevallen hebben, worden ingelopen.

Collegevoorzitter Annetje Ottow vond het problematisch om dat zo aan te pakken. ‘Het gaat hier om decentrale medezeggenschap. Het is niet aan ons om een procedure tot meer steun in werking te zetten. Het signaal dat dat nodig is, is ook nog

niet sterk genoeg.’

‘We gaan dan ook op de stoel van de faculteiten zitten’, voegde vice-collegevoorzitter Martijn Ridderbos daaraan toe.

Bas Knapp van studentenpartij LSP vond dat er genoeg signalen zijn die meer steun rechtvaardigen. ‘Het mag echt wel wat dualistischer, bij de raden zitten bijvoorbeeld de decanen de vergaderingen vaak voor. De ambtelijke steun ligt nu wel heel erg bij het faculteitsbestuur. De medezeggenschap

‘Het mag echt wel wat dualistischer’

moet een impuls krijgen. Er is wat voor te zeggen om dat centraal te regelen. Met zo’n functionaris kan dat.’

Ottow wilde best kijken of extra hulp gewenst is. ‘Ons voorstel is om te monitoren of er behoefte is voor meer ambtelijke steun. Mocht dat zo zijn, dan willen we daar wel voor pleiten op facultair niveau.

We moeten er echt voor waken om die ondersteuning naar ons toe te trekken.’

Het college beloofde vervolgens om in gesprek te gaan met de decanen over mogelijke extra steun aan de medezeggenschap. ‘We kijken wat daar uitkomt.’

De raad stelde dat er dan ook een afvaardiging van faculteitsraden bij die bespreking aanwezig moet zijn.

‘Want wat decanen vinden, kan wel eens iets heel anders zijn dan de mening van raadsleden, zei Rebekka van Beek van studentenpartij PBMS.

Ridderbos: ‘De universiteitsraad kan aan de andere raden vragen wat er nodig is, dan doen wij dat bij de besturen. Vervolgens leggen we dat naast elkaar. Dan doen we recht aan de verschillende rollen die we hebben. Als blijkt dat er lacunes zijn, dan kunnen we vervolgens kijken wat we daar aan moeten doen.’

Maaïke van Naerssen van personeelspartij FNV vond dat het lastig is voor faculteitsraadsleden om in te schatten welke hulp ze zouden kunnen krijgen. ‘Er is wel een handreiking voor hen nodig van het college.’

Volgens Ridderbos is het echter juist verstandig om eerst te peilen wat er dan precies nodig is. ‘Zo kunnen we voor de hele universiteit de medezeggenschap beter organiseren. Laten we dit samen uitzoeken.’

Een eenzame Leidse demonstrant op het Haagse Malieveld, in 2006. ‘Ook de universiteitsraad was vroeger veel politieker’

Hoogtepunt uit vijftig jaar: achterkamertjespolitiek

Om het vijftigjarig bestaan van de universiteitsraad te vieren blikt een panel van ervaringsdeskundigen terug op hun tijd in de medezeggenschap. Conclusie: informeel overleg kan de snelheid van besluitvorming verbeteren.

DOOR KOEN SPIL
FOTO MARC DE HAAN

‘Er wordt wel eens gesproken over de universiteitsraad als een tandeloze leeuw’, zegt universiteitshistoricus Peter Slaman die de discussie in de Telderszaal leidde. ‘In eerste instantie was de universiteitsraad het hoogste beslisorgaan.’

Dat weet oud-rector magnificus (2001-2007) Douwe Breimer ook nog. Hij moest destijds als hoog-

leraar lobbyen bij alle fracties van de raad om iets gedaan te krijgen. ‘De universiteitsraad was toen veel politieker.’

Maar in de jaren negentig waaide er een nieuwe wind door de universiteit en werd de raad grotendeels adviserend. Door de verminderde rol van de raad ontstonden andere vormen van inspraak, zoals faculteitsraden. Dit heeft mede ertoe geleid dat inspraak meer is gaan leunen op informeel contact. Oud-voorzitter Jasmijn Mioch zag in 2011 een shift ontstaan naar meer ‘achterkamertjespolitiek’, bijvoorbeeld in de kwestie over een bindend studieadvies in het tweede jaar. ‘Deze shift vond Mare niet fijn, maar het was het beste besluit.’

Breimer corrigeert de term achterkamertjespolitiek. ‘Ik noem het liever informeel overleg.’ Hij is het eens met Mioch. ‘Het helpt als je zonder de pers kunt discussiëren.’

Oud-raadslid Dahrán Coban is ook voorstander van informeel overleg, zoals wekelijks tussen college en raad tijdens de coronapandemie gebeurde. ‘Maak er een structureel ding van, net als de open raadsvergaderingen.’

Ze vindt de raad voor besluitvorming sterk afhankelijk van de informatie die het college deelt. Raadsleden hebben echter niet altijd door dat er informeel informatie gegeven is. ‘Dan trapt men op de rem’, zegt Coban.

Decaan Sociale Wetenschappen Paul Wouters heeft nog een suggestie om de raad te verbeteren: tweetaligheid. ‘Ik vind eigenlijk dat de hele universiteit tweetalig moet worden.’

Ook vindt het panel dat studenten een fulltime functie moeten krijgen, net als in Amsterdam gebeurt. ‘De raad in Leiden wordt daar als minder begraafd gezien’, aldus Coban.

ACHTERGROND

Statisticus Richard Gill was een van de wetenschappers die het opnam voor de onterecht veroordeelde verpleegster Lucia de B. Onlangs leidde zijn expertise opnieuw tot vrijspraak, nu van een Italiaanse verpleegster. ‘Het ziekenhuis zoekt een zondebok, juristen kunnen niet omgaan met statistisch bewijs. Dan ben je hopeloos.’

DOOR MARK REID

Het is oktober 2014 als de Britse krant *The Guardian* een bericht plaatst over een Italiaanse verpleegkundige die van moord is beschuldigd. De verpleegkundige, Daniela Poggiali, zou een dodelijke hoeveelheid kalium hebben toegediend om zo stiekem de oudere patiënten in het ziekenhuis Umberto I te doden.

Tabloidkranten plaatsen korrelige foto’s van Poggiali die met het lichaam van haar ‘slachtoffer’ poseert voor een selfie. Collega’s zeggen dat ze graag voor God wil spelen. Hoewel ze slechts voor twee moorden wordt aangeklaagd, suggereren de media dat ze misschien voor veel meer sterfgevallen verantwoordelijk is.

Het krantenbericht bereikt ook Richard Gill, emeritus professor in de statistiek. De aanklacht zint hem niet, het doet te veel denken aan een eerdere zaak waar hij als deskundige bij betrokken was, de zaak van de ten onrecht veroordeelde Nederlandse verpleegkundige Lucia de B. Zij werd in 2010 vrijgesproken.

‘Die selfie van Daniela ging de hele wereld over, en daarom dacht iedereen dat ze een kwaadaardig persoon was’, vertelt Gill. ‘Mensen zeiden dat ze tientallen moorden had gepleegd. Zo’n foto spreekt tot de verbeelding en lijkt heel verdacht, maar als je erover nadenkt bewijst het helemaal niks.’

Gill besluit samen met collega-statisticus Julia Mortera van de Roma Tre-universiteit om contact op te nemen met Poggiali’s advocaat om hun diensten als statisticus aan te bieden. Die reageert dankbaar op het aanbod en stuurt alle relevante stukken op.

Op basis van die gegevens leren de statistici dat de zaak tegen Poggiali rust op twee pijlers uit een rapport van twee Italiaanse academici, professoren Tagliaro en Micciolo, een toxicoloog en een epidemioloog.

Ten eerste bekeken zij de sterfgevallen van de afgelopen jaren op de afdeling waar Poggiali werkte. Uit die statistische analyse komt een patroon naar voren. In de uren waarop Poggiali werkte was het sterftecijfer onder de patiënten significant hoger. Ook neemt het aantal sterfgevallen tijdens Poggiali’s diensten over de jaren langzaam toe. Tot het moment dat ze wordt gearresteerd: dan daalt het plotseling.

Zo concluderen Tagliaro en Micciolo dat Daniela’s aanwezigheid de verklaring is voor 60 sterfgevallen.

Daarnaast draagt de aanklager ook een forensisch bewijsstuk aan over het moordwapen. In het oogvocht van het laatste sterfgeval vonden ze een ongewoon hoge concentratie kalium. Dat is het bewijs dat de vrouw om het leven is gebracht met kaliumchloride dat via een infuus zou zijn toegediend.

Een patroon, een moordwapen en – als kers op de taart – een selfie met het slachtoffer: Poggiali moet wel schuldig zijn.

‘We kregen dat rapport als ingescande fax’, vertelt Gill. ‘Het was uitvoerig en zat vol met statistiek, maar het was voor ons meteen duidelijk dat die statistiek totaal amateuristisch was. Ze hadden allemaal dingen uitgerekend, maar het deugde simpelweg niet.’ >

Weer een zuster gered van slechte statistiek

Technische problemen in de rechtszaal

Jurist en criminoloog Kiki Twisk doet promotieonderzoek naar de rol van deskundigen in het strafproces. Ook zij ziet dat er soms problemen zijn met complexe en technische bewijsstukken.

'Ik merk in mijn onderzoek dat de verdediging soms niet weet wanneer ze wel of niet aanvullende vragen moet stellen over technisch bewijs. Het is lastig inschatten wanneer het slim is om door te vragen, en als ze dat doen, welke vragen ze dan stellen. Soms is het van belang dat de verdediging juist zelf kritische vragen stelt, onder meer omdat deskundigen zich niet zo snel aanbieden in kleinere zaken.

'In Nederland kan de verdediging een verzoek indienen om een deskundige te laten benoemen, maar dan ben je verplicht om de onderzoeksresultaten te gebruiken, ook al is dat niet gunstig voor je cliënt. Dat is vaak een te groot risico. Ze kunnen ook zelf een deskundige inschakelen en dan zelf beslissen om de resultaten wel of niet te gebruiken, maar dan moeten ze die deskundige zelf betalen. Dat is voor de verdediging best een dilemma.'

Ondanks de problemen ziet Twisk ook verbeteringen: 'Er is sinds zaken zoals Lucia de B. en de Schiedammer parkmoord veel meer bewustzijn over hoe we met dit soort complexe zaken moeten omgaan, ook bij de politie en het Openbaar Ministerie. Er zijn forensisch adviseurs bij de rechtbank en forensisch officieren die de vertaalslag kunnen maken tussen het technische gedeelte en de zaak als geheel. Als dat in zulke zaken ook was gebeurd waren er misschien eerder vraagtekens bij gezet.'

Met Gills uitspraak dat juristen niet met onzekere feiten om kunnen gaan is Twisk het niet helemaal eens. 'In mijn ervaring zijn de meesten zich juist bewust dat deskundigen geen categorische "het is wel/het is niet de dader"-uitspraken kunnen doen, maar als rechter moet je tot een beslissing komen. Je moet iemand veroordelen of vrijspreken. Een DNA-match kan nooit 100 procent zeker zijn, maar een rechter moet soms toch die stap maken. Maar het besef van die onzekerheid is er wel.'

Still uit de Nederlandse speelfilm *Lucia de B.* (2014)

Gill en Mortera vragen de ruwe data op bij de aanklager en het ziekenhuis. Die krijgen ze uiteindelijk een week voor de zitting. De statistici moeten de moeilijk leesbare fotokopieën zelf overzetten naar spreadsheets om ze te kunnen analyseren, maar komen na een aantal nachten doorwerken tot heel andere conclusies dan Tagliaro en Micciolo.

Allereerst ontdekken ze dat er niet alleen meer sterfgevallen zijn tijdens de diensten van Poggiali, maar dat dat voor alle verpleegkundigen geldt. In het ziekenhuis vinden de meeste sterfgevallen 's ochtends plaats, en juist in de ochtenddienst staan er het grootste aantal verpleegkundigen ingepland. Elke willekeurige verpleegkundige zal dus het meest werken op het tijdstip dat er het grootste aantal mensen overlijden, simpelweg omdat er dan meer verpleegkundigen ingepland staan.

Maar zelfs dan bleef het sterftecijfer tijdens de diensten van Poggiali een stuk hoger. Ook dat is volgens Gill te verklaren: 'Een heleboel mensen denken dat het tijdstip op een overlijdensakte ook het moment van sterven is, maar dat is niet zo. Het is het tijdstip waarop een gekwalificeerde arts tekent dat is vastgesteld dat de persoon is overleden. Dat gebeurt vaak bij de wisseling van diensten of net na middernacht, als zo'n arts speciaal langskomt om te kijken of mensen overleden zijn.'

In de gegevens is inderdaad te zien dat de tijdstippen van overlijden niet regelmatig zijn verdeeld, zoals je zou verwachten als het echt het moment was dat iemand zijn laatste adem uitblaast. In plaats daarvan zijn er duidelijke pieken te zien rond middernacht en bij de wisse-

ling van de diensten, als de arts komt kijken op de zaal en de sterfgevallen noteert.

Gill: 'Daniella was vaak al voor het begin van haar ingeroosterde dienst aanwezig en bleef vaak ook nog helpen nadat haar dienst voorbij was. Misschien was ze een heel consciëntieuze verpleegkundige, of misschien werd ze per uur betaald en had ze het geld nodig. Maar omdat ze net iets langere diensten draaide, was ze vaker dan haar collega's aanwezig op de momenten dat de overlijdens werden vastgesteld.

'Je werkt een kwartier langer dan de andere verpleegkundigen, maar vangt twee keer zo veel sterfgevallen. Dat loopt snel op. Zeker op een afdeling waar een paar patiënten per week overlijden. Het gaat om mensen met terminale ziektes en hoogbejaarden.'

Dat de sterfgevallen vlak na haar arrestatie sterk afnamen, heeft volgens Gill ook een eenvoudige oplossing. Het nieuws van de moordzuster was inmiddels breed uitgemeten in de Italiaanse pers en als gevolg daarvan trok het Umberto I ziekenhuis minder patiënten. Minder patiënten betekent ook minder sterfgevallen.

De contra-expertise van de statistici zet het moordpatroon in een heel ander licht. Maar de aanklager blijft vasthouden aan het andere bewijsstuk: de dodelijke hoeveelheid kalium.

Gill: 'In dat bewijs van het kalium zat een grandioze fout, die hebben we pas het laatste halfjaar ontdekt. Wij waren ingehuurd om te kijken naar de statistiek van de sterfgevallen en hoorden pas later van een andere deskundige dat er ook statistiek in dat kaliumonderzoek zat.

'Tagliaro, de expert van de aanklager, had de hoeveelheid kalium in het oogvocht van de laatste

Daniela Poggiali arriveert onder politiebegeleiding in rechtbank van Ravenna in 2014

‘De statistiek was totaal amateuristisch: er was van alles uitgerekend, maar het deugde simpelweg niet’

overledene gemeten, en op basis daarvan teruggerekend wat de concentratie moest zijn geweest op het tijdstip van overlijden. Het was een methode die hij zelf had ontwikkeld. Volgens hem was concentratie veel te hoog, en was dat een teken dat er een moord was gepleegd met kaliumchloride. Het was het enige, echt harde bewijs in de hele zaak.

'Hij vergat daarbij wel om de meeton nauwkeurigheid mee te nemen in zijn berekeningen. Statistisch gezien had hij dat moeten doen. Als je die foutmarge meerekent dan valt de gemeten waarde binnen de normale marges. Bovendien had hij al artikelen gepubliceerd die bewezen dat deze methode te onnauwkeurig was als forensisch bewijsmateriaal. Tagliaro is gewoon volstrekt incompetent, maar toch heeft het zeven jaar gekost om het Italiaanse juridische systeem te overtuigen.'

Na een veroordeling tot levenslange gevangenisstraf, een hoger beroep, tot tweemaal toe nieuwe processen die ook in vrijspraak eindigden en in totaal ruim twee jaar in de gevangenis is Poggiali sinds oktober op vrije voeten. Of de vrijheid van lange duur is, moet nog blijken. De Italiaanse openbaar aanklager kan nogmaals in beroep gaan tegen de vrijspraak. Zelf heeft Poggiali verklaard dat ze graag weer aan de slag zou willen als verpleegkundige.

Voor Gill is het al de tweede zaak waar hij aan werkt waar iemand op basis van ondeugdelijke statistiek veroordeeld is. Voor hem is het reden om voor de Britse Royal Statistical Society een handleiding te schrijven hoe statistiek in de rechtbank kan worden gebruikt, met name bij zogeheten *healthcare serial killers*.

'In de westerse wereld is er ongeveer eens per jaar zo'n zaak. In een aantal gevallen is er hard bewijs dat er daadwerkelijk een moordenaar bezig was, maar veel vaker ontbreekt het. Deze Italiaanse zaak en de zaak Lucia de B. zijn precies zo. Er worden allerlei suggesties gedaan met behulp van statistiek en er is misschien een selfie die de publieke opinie beïnvloedt maar verder geen bewijswaarde heeft. Als het publiek een mening heeft gevormd en de politie zich erin heeft vastgebeten is er geen bewijs meer nodig. Het is hopeloos als je in zo'n situatie terecht komt.'

In Engeland dient zich alweer de volgende zaak aan van een verpleegkundige die voor moord wordt aangeklaagd. Hoewel Gill deze keer niet zelf betrokken is, volgt hij de zaak nauwgezet. 'De Engelse justitie is al vijf jaar bezig om Lucy Letby veroordeeld te krijgen. Het is opnieuw een affaire met een falend ziekenhuis waar grote inspectierapporten over zijn geweest. Het ziekenhuis gaat op zoek naar een zondebok.

'Er waren statistisch gezien minder sterfgevallen toen Letby met vakantie was. Maar als er meer mensen met vakantie zijn, zijn er misschien ook minder patiënten. Er zijn zo veel variabelen en zo veel vreemde dingen die voor een piek of dal kunnen zorgen dat dat eigenlijk niks zegt. Maar het ziekenhuis gaat op zoek naar bewijs om hun vermoedens te bevestigen.

'Daarom is de handleiding die ik nu schrijf belangrijk, die gaat al die issues uitleggen. Niet alleen voor statistici, maar ook voor juristen en vooral voor advocaten van de verdediging. Juristen kunnen niet omgaan met statistisch bewijs. Voor hen is er een feit of niet, er zijn geen onzekere feiten.'

‘Universiteit moet meer doen aan woningnood’

Om aandacht te vragen voor de wooncrisis zette The Hague Union of Students dinsdag een tent op in de tuin van het Wijnhavengebouw in Den Haag. ‘Universiteiten nemen geen verantwoordelijkheid.’

DOOR SUSAN WICHGERS

Universiteiten en hogescholen doen te weinig aan de woningnood onder studenten, vindt de The Hague Union of Students (THUS). Daarom zetten ze dinsdag een tentje op in de binnentuin van Wijnhaven in Den Haag, waarmee ze aandacht wilden vragen voor hun open brief aan Leidse en Haagse universiteits- en hogeschoolbesturen.

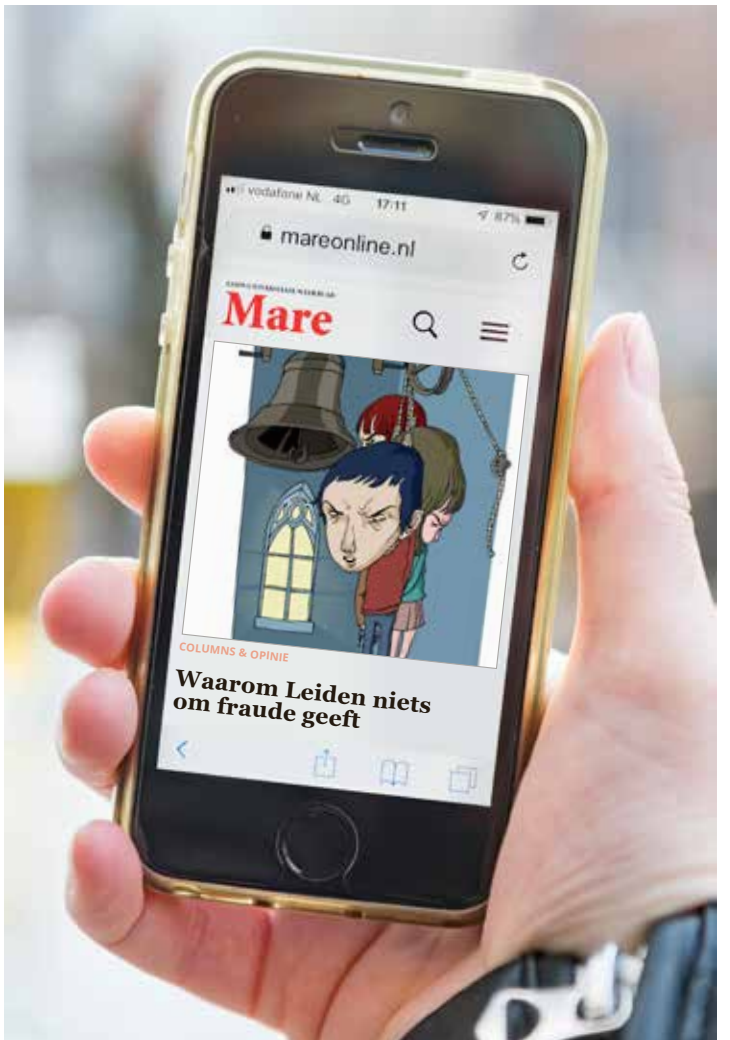
In de brief roepen ze op tot actie: studenten moeten vooraf beter worden geïnformeerd over de moeilijkheden op de woningmarkt, vindt THUS, en op de lange termijn moeten woningen worden gegarandeerd voor studenten. 'Universiteiten en hogescholen werven actief om studenten hierheen te halen en nemen vervolgens geen verantwoordelijkheid voor hun woonsituatie', zegt Tom Scholten (28, European studies), lid van THUS.

'De wooncrisis leidt tot allerlei pro-

blematiek, zoals uitbuiting, en de universiteit plakt alleen maar pleisters. Er wordt wel een week voor mentaal welzijn georganiseerd bijvoorbeeld, maar aan een goede woning kun je helaas niet denken.'

Dat het probleem niet van de ene op de andere dag kan worden opgelost, begrijpt THUS ook, zegt Scholten. 'Hopelijk komt er meer aandacht voor het onderwerp en trekken ze hun handen er niet meer vanaf. De universiteit kan bijvoorbeeld het huurdersrecht toegankelijk en begrijpelijk maken voor studenten. Dat is in het Nederlands al lastig, maar als je alleen Engels spreekt al helemaal.'

In de opgezette tent wordt niet geslapen, zegt Scholten. 'Zoveel tijd hebben we helaas niet.' Donderdag staan ze bij de Haagse hogeschool, en er zijn ook plannen om het tentje binnenkort in Leiden op te zetten.

Mis niets en download nu de Mare-app

De dag dat ik paranimf werd

Hoewel een verdediging vooral een theatrale formaliteit hoort te zijn, is die van Tim soms bloedserieus

Woensdag promoveerde letterkundige Tim Vergeer. *Mare*-redacteur Sebastiaan van Loosbroek fungeerde bij de ceremonie als paranimf. Verslag van een dag vol zenuwen, een te strak rokkostuum en shotjes jenever. ‘De kalmeringspillen werken, of het nu placebo is of niet.’

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK
FOTO'S TACO VAN DER EB

6 april 2022. 10.33 uur
‘Ik ben aan het ijsberen’, stuurt promovendus Tim Vergeer (29) in de groepsapp ‘Promotie Tim – 6 april’. ‘Ademhalen, rustig blijven en genieten van de voorpret’, reageert Tessa van Breeden, een van de twee paranimfen – een mooi woord voor begeleiders tijdens de verdediging van een proefschrift – die hem de hele dag zal bijstaan. Die andere paranimf, dat ben ik. Intussen ben ik al twee keer naar het toilet geweest, in de hoop daar een beetje van mijn plaatsvervangende zenuwen achter te kunnen laten. Het helpt niet: de broek van mijn rokkostuum die ik een paar jaar niet heb gedragen blijkt amper nog te passen en een blinde knoop van mijn rokhemd schiet steeds los bij het bukken. Ik vervloek mezelf dat ik mijn pak niet een paar dagen van tevoren nog even heb gepast. Gelukkig bedekt het zwarte vest – bij Leidse promoties draag je niet een wit maar zwart vest – het openstaande knoopje. Ik trek mijn speciaal voor de gelegenheid aangeschafte zwarte schoenen aan en vertrek om dozen proefschriften van Tims werkkamer naar het Academiegebouw te sjouwen. Daar zal Tim na vier jaar zwoegen zijn proefschrift *The Theatre of Emotions – The Success of Spanish Drama in the Low Countries (1617-1672)* gaan verdedigen (zie kader).

voorjaar 2011
Op een mooie lentedag begeleid ik als eerstejaars student een groepje zesdeklassers die komen proefstuderen bij de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur. Een van hen is Tim. Tijdens een wandeling vertelt hij dat hij helemaal uit Deventer komt en graag in de Randstad wil studeren om journalist te worden. Ik antwoord dat ik ook uit het oosten kom, uit Velp, en voor precies hetzelfde beroep wil gaan. Na de zomer zie ik hem terug: hij blijkt voor Leiden én Nederlands te hebben gekozen.

6 april 2022. 12.45 uur
Nog precies een uur voor de verdediging begint. Tessa stopt Tim een paar homeopathische kalmeringspillen toe tegen de oplopende zenuwen. Terwijl ik vrienden en familie verwelkom bij de ingang van het Academiegebouw, maakt Tim zich in een van de zaaltjes op voor het lekenpraatje: in jip-en-janneketaal zal hij aan zijn gasten uitleggen dat in de toneelstukken van onder meer Joost van den Vondel (1587-1679) veel minder ruimte is voor emoties dan in Spaanse toneelbewerkingen en welke elementen het succes van de bewerkingen verklaren.

Tim heeft er alles aan gedaan om zich goed voor te bereiden. Een paar weken eerder hebben collega-promovendi en reeds gepromoveerden hem streng aan de tand gevoeld, tijdens een zogeheten *mock defence*, een proefverdediging. Na het lekenpraatje weet hij een aantal scherpe vragen van een oom en dispuutsgenoot moeiteloos te beantwoorden. De pilletjes helpen, zegt Tim. ‘Of het nu placebo is of niet.’

studiejaar 2012-2013

In de zomer van 2012 treden Tim en ik toe tot het bestuur van studievereniging Nieuw Nederlands Peil. We noemen onze bestuursgang *Titaantjes*, naar het boek van Nescio uit 1915. Tim is de benjamin tussen de dominante ouderejaars, maar weet zich prima te redden. Behalve serieus en deugdzaam blijkt hij

ook een feestbeest te zijn, zo blijkt als we de vele constitutieborrels door heel het land afstruinen. We zijn ook allebei lid van studentenvereniging Quintus. Tim hoort bij het enige gemengde dispuut, dat qua onderlinge verhoudingen niet onderdoet voor een soap, ik zit bij een lomp herendispuut dat enkel de woorden ‘bier’ en ‘tieten’ als vocabulaire heeft. Bij ieder feest staan Tim en ik te dansen op het podium van de borrelzaal en drinken we straaljagers: bitter lemon met jenever.

6 april 2022. 13.30 uur
Ook nu drinken we jenever. Als we ons een kwartier voor de verdediging op de eerste verdieping van het Academiegebouw moeten melden bij de pedel Erick van Zuijlen, staat daar een fles Zuidam Gelagerde Korenwijn op tafel. In zijn werkkamer schenkt de pedel vier glaasjes in. Dat is overigens geen Leidse traditie, verduidelijkt hij. ‘Het gebeurt incidenteel, bijvoorbeeld als de promovendus heel zenuwachtig is.’ Voor de zekerheid neemt hij er zelf ook een. Na het proosten legt de pedel kort uit hoe de verdediging in zijn werk gaat. Een elfkoppige oppositie zal Tim het vuur na aan de schenen leggen. Wellicht moeten de paranimfen een stelling of een stukje uit het proefschrift voorlezen. Tim heeft wat standaardzinnen en aansprekingen uit zijn hoofd geleerd. ‘Hooggeleerde’ voor opponenten die hoogleraar zijn, ‘zeergeleerde’ voor degenen die alleen zijn gepromoveerd en ‘mijnheer de rector magnificus’ als hij zich richt tot de plaatsvervangend rector, die de verdediging voorziet. Dat is vandaag de in 2007 afgezwaaide Douwe Breimer, die, net als oud-rector Carel Stolker, deze vrijwillige taak afwisselt met bijna veertig andere emeritus hoogleraren. Deze zogenoemde pro-rectoren zitten jaarlijks 460 Leidse promoties voor. Nadat Breimer ons heeft gegroet, hangt Van Zuijlen een ambtsketen om zijn nek, die na de verdediging weer in een kluis gaat. Breimer wenst Tim succes.

2018

In Tim vind ik ook een maatje met wie ik mijn liefde kan delen voor reggaeton: een Latijns-Amerikaans Spaanstalig muziekgenre met invloeden van hiphop, dancehall en reggae. Hoewel het genre de afgelopen vijf jaar een stuk populairder is geworden, luisteren wij vooral de tracks die niet de Top 40 halen. We belanden regelmatig op reggaetonfeesten: van een concert van godfather Daddy Yankee tot een oud-en-nieuwfeest in een louche Rotterdamse club. Dat we compleet uit de toon vallen bij de rest van het publiek, maakt ons niet uit. We zijn er bijna de enige witte jongens, gekleed in overhemd en met studentikoos brilletje. We zijn ook de enigen zonder hoodies, tattoos, gouden tanden of kettingen met diamanten dollartekens. Weer eens wat anders dan gesprekken over zeventiende-eeuwse literatuur.

6 april 2022. 13.40 uur

De pedel draagt een toga, baret en een zegelring met het logo van de universiteit. In zijn hand heeft hij de pedelstaf, gemaakt van Leids zilver en ebbenhout. De oorspronkelijke staf komt uit 1578, maar in 1639 werd het zilver van de staf gesmolten en vervuurd voor een hoger zilveragehalte. De pedel loopt voorop als we het Groot Auditorium betreden, waar het publiek, ruim zestig man, al heeft plaatsgenomen. Daarna volgen Tessa, Tim en ik. Rechts voorin nemen we plaats in de bank, lijnrecht tegenover de bank waar straks de opponenten zullen zitten. >

Ik zie dat Tim gespannen is en probeer snel iets te bedenken om hem af te leiden. Er schiet me een mop te binnen die mijn moeder me altijd vertelde als we aan het strand waren. ‘Twee naalden zwemmen in zee’, begin ik. ‘Zegt de een tegen de ander: “Ik ga eruit, ik heb water in mijn oog.”’ Tim verroert zich niet. Ik durf niet te vragen of hij niets heeft gehoord of het totaal niet grappig vindt.

mei 2019

We zijn een paar dagen in Madrid, voor de reggaeton. Maar als je met Tim een weekend op reis gaat, weet je zeker dat je ook driftig cultuur moet snuiven. En dus sleurt hij me na een lange dansavond mee naar Museo del Prado. Hoewel ik zo brak ben dat ieder museumbankje mijn beste vriend is, blijft Tim bij alle schilderijen en objecten uit de zeventiende eeuw in lange bewoordingen uitleggen waar nu precies de schoonheid schuilt.

6 april 2022. 13.45 uur

De zaal valt stil. Een stoet van toga’s schuifelt het auditorium binnen, twee professoren schuiven online aan. De pedel sluit de deur, de vijfenveertig minuten gaan in. Tessa en ik hebben een notitieboekje en pen van Tim gekregen om alle vragen op te schrijven. Mocht Tim ze niet goed hebben gehoord of begrepen, dan moeten wij hem helpen. Breimer opent de ceremonie en wijst de eerste opponent aan. Wat volgt is een wetenschappelijke opsomming die de meeste toehoorders zal ontgaan. Hoewel een verdediging vooral een theatrale formaliteit hoort te zijn, is die van Tim soms bloed-serieus. Hoogleraar Johan Koppenol (Oudere Nederlandse letterkunde, Vrije Universiteit) suggereert dat Tim met het vergelijken van theaterstukken ‘onzuiver’ te werk is gegaan. Ook professor Hubert Meeus (Vroegmoderne Tijd, Universiteit Antwerpen) vraagt zich af of Tim niet te selectief is geweest met zijn bronnen. ‘Hadden we een ander beeld gehad als je ook de romaneske stukken had betrokken?’ Tessa en ik pennen driftig mee, Tim neemt na elke vraag enkele seconden de tijd om een antwoord te formuleren. Het lukt hem steeds weer. Zijn glas water blijft onaangeroerd naast hem staan. Hoewel ik niets hoeft te zeggen, verga ik van de dorst. Dan doet Breimer een poging om de ietwat gelaten sfeer te doorbreken. ‘Ik wil graag de paranimfen aan het werk zien’, zegt hij terwijl hij mij aankijkt. ‘Wilt u voor mij stelling io voorlezen?’ Het is de laatste stelling, en die mag traditiegetrouw ludiek zijn. Ik pak het blaadje erbij en lees voor: ‘Mislukkingen

leveren een interessanter narratief op dan successen.’ De zaal moet lachen. ‘Hebt u daar persoonlijk ervaring mee?’ vraagt Breimer aan Tim. Ook voor hem is het een welkom momentje van ontspanning. Alleen: iets te veel, want prompt spreekt hij de rector verkeerd aan. ‘Zeer geleerde, eh, geachte...’ Ik corrigeer hem fluisterend. ‘Dit is een voorbeeld van een mislukking’, reageert Tim gevat. ‘Mijnheer de rector magnificus, ik kookte een keer risotto met mijn paranimf Tessa, en we wilden allebei de controle maar dat werkte...’ Breimer valt hem in de rede. ‘Daar hebben we nu geen tijd voor.’ ‘HORA EST!’ Tijdens het antwoord op de volgende vraag, stapt de pedel de zaal binnen. De zitting wordt geschorst, het is wachten op de uitslag. Eindelijk neemt Tim een slokje van zijn water.

zomer 2021

Tim zegt dat zijn proefschrift langzaam voltooiing nadert, maar dat brengt niet alleen gevoelens van opluchting met zich mee. Wat gaat hij doen als hij eenmaal is gepromoveerd? Post-docfuncties liggen niet voor het oprapen: er zijn slechts enkele plekken voor onderzoek naar de literatuur en cultuur in de vroegmoderne tijd. De concurrentie in Nederland en Vlaanderen is groot. Maar Tim is een wetenschapper. In de journalistiek had hij zijn uitdaging niet gevonden: te kort, te snel. Daarin zijn we elkaars ultieme tegenpool. Hij bijt zich vier jaar lang vast in één specifiek onderwerp in de hoop kennis te verspreiden die eeuwenlang ongezien is gebleven. Ik hobbel van hype naar hype in een continue stroom van deadlines. Tim vraagt me of ik zijn paranimf wil zijn. Dat wil ik.

6 april 2022. 14.40 uur

‘Geachte kandidaat’, begint Breimer nadat de stoet geleerden opnieuw heeft plaatsgenomen. Tim is naar voren geroepen, Tessa en ik komen naast hem staan. ‘Wij hebben kennis genomen van het door u bewerkte proefschrift en wij hebben het u horen verdedigen. Op grond hiervan hebben wij besloten u het doctoraat te verlenen.’ Ik kijk naar Tim, zie hem zijn hoofd iets naar beneden buigen. Hij sluit kort zijn ogen, er trekt een glans van geluk over zijn gezicht. De doctorsbul is binnen.

Hoe emoties de populariteit van Spaans toneel kunnen verklaren

Tim Vergeer: ‘Ik heb de populariteit van zeventien-de-eeuws Spaans toneel in de Benelux onderzocht. Die populariteit is te verklaren door het veelvuldig gebruik van Barok spektakel, zoals de inzet van toneel-machines, trucs met licht en geluid en duellerende personages. Daarbij gaan twee acteurs met elkaar op het podium in gevecht met degens of pistolen. Voor dit toneel werden steracteurs ingezet. ‘Spaans toneel gaat altijd over emotioneel conflict, vaak tussen liefde en familie-eer. Het gaat ook altijd over sociale klasse en hoe je op de ladder kan stijgen. Het was in de toenmalige Nederlandse Republiek belangrijk dat je als arbeider toch rijk kon worden. ‘Dit theater bood de bezoekers een uitlaatklep voor de sociale verwachtingen in de samenleving. Ze konden zich heel even overgeven aan hun emoties, waaraan ze in de samenleving geen uiting konden geven. Moralisten en politicologen van dat moment stonden rationaliteit en matiging van emoties voor. ‘In het oorspronkelijke Nederlandse theater, van Vondel bijvoorbeeld, zie je dat sterk terug. Zijn stukken zijn heel ingetogen, er worden veel minder verschillende emoties uitgebeeld en ze komen ook minder vaak voor dan in de Spaanse toneelbewerkingen. ‘Bovendien werkte theater emanciperend. Vrouwelijke personages verkleedden zich als mannen, om zo een plek te verwerven in de samenleving. Ze moesten hun plek opeisen. ‘Een andere verklaring voor de populariteit van de Spaanse bewerkingen is dat de schouwburgen verlegen zaten om repertoire. Er was niet alleen te weinig variatie, de Nederlandse toneelschrijvers produceerden te weinig en hun stukken waren vrij statisch. Het publiek wilde meer. Het Spaanse theater had alles in zich. ‘In het Rampjaar 1672 ging de Amsterdamse Schouwburg dicht. Na dat jaar veranderde het bestuur en daarmee veranderde ook de mode: hun ogen waren gericht op Frankrijk, dat veel ingetogener theater maakte, gebaseerd op literatuur met een hoofdletter L. Spaans toneel werd vanaf toen als te volks gezien.’

Gewoon door blijven studeren

Een verwoeste studeerkamer in Charkiv waar een Russische aanval een gebouw aan de overkant van de straat heeft verwoest.

Al twee maanden woedt er een oorlog in Oekraïne. Steden zijn verwoest, en ook universiteitsgebouwen en studentenflats moesten het ontgelden. Wat doen de universiteiten? ‘Tachtig procent van onze studenten wil online verder.’

DOOR OLEXANDRA SULYMENKO
FOTO ANP/AP PHOTO/FELIPE DANA

In twee maanden tijd zijn meer dan vijf-honderd onderwijsinstellingen in Oekraïne beschadigd. Granaten troffen de universiteiten van Marioepol, Soemy en Cherson. Ook de Universiteit van Charkiv kreeg het flink te verduren: bijna alle gebouwen zijn geraakt door granaten. Van het gebouw van de Faculteit der Economische Wetenschappen is praktisch niets meer over. Toch hebben de studenten van de faculteit hun studie in de laatste week van maart alweer opgepakt. Ook aan andere universiteiten in veertien regio's waar de situatie relatief veilig is, worden weer (online) colleges gegeven - hoewel ook daar soms Russische aanvallen plaatsvinden. Niet iedereen heeft ook de mogelijkheid om te studeren. Sommige studenten zitten in oorlogsgebied zonder internetverbinding, anderen zijn naar

het buitenland vertrokken en hadden geen tijd om persoonlijke bezittingen en apparatuur mee te nemen. En niet te vergeten: veel studenten zitten in het leger, of zijn betrokken bij vrijwilligersactiviteiten. Taisiya Shchuruk (23) studeert aan de Nationale Karpenko-Kary Universiteit voor Theater, Cinema en Televisie in Kyiv en is een bekend actrice in Oekraïne. Noodgedwongen moet ze, net als tijdens de pandemie, toneelstukken en monologen opvoeren via een videolink. Sommige oefeningen worden vervangen door schrijfp opdrachten. ‘Ik zit in mijn laatste jaar’, zegt Shchuruk. ‘Als ik dit semester betaal en een aantal essays indien, kan ik mijn diploma behalen. Maar het belangrijkste dat we nodig hebben om goede acteurs te worden, is zoveel mogelijk oefenen en acteren. Verkennen, studeren en repeteren, door direct contact met elkaar en met de kijker. ‘Voor het uitbreken van de oorlog bereidden we ons voor op de première van een toneelstuk van Shakespeare. Ik hoop dat we het na de oorlog binnen en buiten de muren van onze universiteit kunnen opvoeren.’ Om kwalitatief goed onderwijs te krijgen, verzamelen Oekraïense studenten handtekeningen en willen ze een aanvraag indienen bij het ministerie van Onderwijs met het verzoek om hun studie te vervolgen als er weer vrede is.

Oekraïense universiteiten zijn bereid om aan de studenten en hun voorwaarden tegemoet te komen en doen hun best om studenten tijdens de oorlog te ondersteunen: ze bieden psychologische ondersteuning voor studenten en moderniseren het online studiesysteem. Voordat het onderwijs weer werd hervat, namen sommige hoger onderwijsinstellingen een enquête af om erachter te komen wat studenten vonden van het uitstellen van het onderwijs. Op de enquête van de Taras Shevchenko-universiteit van Kyiv reageerden 19.000 studenten, zegt rector Volodymyr Bugrov. ‘Tachtig procent van hen zei dat ze graag terug zouden willen naar het afstandsonderwijs. Slechts anderhalf procent zei dit om welke reden dan ook niet te kunnen. Niemand kan in de toekomst kijken, dus we moeten zoveel mogelijk door blijven gaan met leven. Voor de studenten in hun laatste jaar zal het handig zijn om deze zomer een diploma te halen, zodat ze een baan kunnen krijgen.’ Studenten die de oorlogsgebieden ontvlucht zijn en graag willen blijven studeren, krijgen de mogelijkheid om colleges van universiteiten in West- en Centraal-Oekraïne online bij te wonen. Een universiteit slaagde er zelfs in om zich van de oostelijke stad Charkiv naar West-Oekraïne te verplaatsen. ‘De Staatsbiotechnologische Universiteit verhuisde naar grondgebied van de universiteit van Uzhgorod en Mukachevo’, vertelt volksvertegenwoordiger Yulia Grishina. ‘Universiteitsmedewerkers worden geëvacueerd en er wordt naar huisvesting gezocht. We zoeken ook naar mogelijkheden om studenten die in verwoeste studentenflats wonen te evacueren.’

Maar verhuizen is niet makkelijk, zegt Grishina. ‘Het werk vereist voortdurende coördinatie van een groot aantal mensen: lokale autoriteiten, universiteitsbestuur, politici en vrijwilligers.’ Daarom is voorlopig besloten dat studenten via een videoverbinding blijven studeren en docenten van overal op de wereld mogen lesgeven. Studenten hebben ook de mogelijkheid om een opleiding in het buitenland te volgen: veel Europese universiteiten bieden aan om vluchtelingen uit Oekraïne in te schrijven voor een gastsemester, met mogelijkheid tot verlenging. ‘We hebben ongeveer tweehonderdvijftig partners in Europa’, zegt rector Bugrov uit Kyiv. ‘De meeste van hen hebben een veilige afsluiting van het studiejaar voor onze studenten en docenten aangeboden.’ Zelfs universiteiten die nog nooit met Oekraïense universiteiten hebben samengewerkt, staan klaar om gevluchte studenten te helpen. Zoals de 19-jarige Maria, die naar Hongarije is gevlucht. ‘In Kyiv deed ik de studie programmeer aan het Polytechnisch Instituut. Ik schreef een brief aan de Universiteit van Boedapest met de vraag of ik daar terecht kon. Daar kan ik nu een gast-semester volgen, eigenlijk als een uitwisselingsprogramma. Ze boden me zelfs een studentenflat aan.’ Afgaande op de peilingen zijn de meeste Oekraïense jongeren die vanwege de oorlog zijn gevlucht van plan terug te keren zodra het veilig is, om te helpen het land weer op te bouwen. De afgelopen week zijn er al enkele tienduizenden vluchtelingen uit Europa teruggekeerd naar Oekraïne, onder wie ook studenten.

Ze keerden niet weer

Joodse mannen worden op 22 februari 1941 op het Jonas Daniël Meijerplein in Amsterdam bijeengegreden. De foto is gemaakt door een onbekende Duitse soldaat. De winkel waar hij zijn filmpje liet ontwikkelen, maakte een extra set afdrukken. Foto uit besproken boek

Na de Tweede Wereldoorlog werden vertegenwoordigers van de Joodse Raad verketterd omdat ze de eisen van de Duitse bezetters maar bleven inwilligen. Achteraf waren ze een makkelijke zondebok, vindt historicus Bart van der Boom. ‘Het was voorstelbaar dat gehoorzamen het kleinste kwaad was.’

DOOR VINCENT BONGERS

De Joden in Nederland waren in de Tweede Wereldoorlog ‘verkocht en verraden door hun eigen leiders’, zei journalist en presentator Ischa Meijer in 1990. Volgens historicus Jacques Presser waren de voorzitters van de Joodse Raad ‘de werktuigen geweest van onze doodsvijanden’. Door ‘bevelen van onze beulen’ uit te voeren, hadden ze zichzelf weten te redden, schreef hij in 1965. De Joodse Raad werd in februari 1941 opgericht omdat de Duitsers dat wilden, legt universitair docent geschiedenis Bart van der Boom uit. ‘De bezetter sneed de banden tussen Joden en de rest van de maatschappij zoveel mogelijk door. Er werd een muur om de Joden heen gebouwd met daarin slechts één luik: de Joodse Raad.’ De Joodse Raad wordt echter een scheldwoord dat zelfs nu nog opduikt, schrijft Van der Boom in het boek *De politiek van het kleinste kwaad* dat vandaag wordt gepresenteerd in Amsterdam. Bijvoorbeeld om politicus Lodewijk Asscher, achterkleinzoon van een van de leidende figuren in de raad, Abraham Asscher, mee aan te vallen. Toen het rvdA-kopstuk kritiek leverde op de rvd begonnen Twitter-trollen te schelden dat het ‘waarschijnlijk in zijn genen zat om ook een foute Jood’ te zijn. Maar ook in het contro-versiële en inmiddels door de uitgever ingetrokken boek *Het verraad van Anne Frank* wordt volgens Van der Boom een ‘inaccuraat beeld van de raad’ gegeven. (zie kader) ‘Dat de Joodse Raad bepaalde wie er op transport naar de concentratiekampen in “het Oosten” ging, is een wijdverbreide en zeer hardnekkige mythe’, zegt Van der Boom. Ook in Joodse kring leeft dit idee voort, schrijft de historicus. ‘Rabbin Lody van de Kamp zei in 2020 dat de Joodse Raad bepaalde “wie aan de beurt kwam om gedeporteerd te worden” en “binnen enkele dagen in Auschwitz of Sobibor terecht zou komen”. Daarom was hij tegen het namenmonument aan de Amsterdamse Weesperstraat: slachtoffers zouden daar worden geëerd naast daders.’ De raad moest van de Duitsers een parallelle samenleving opbouwen met Joodse scholen, ziekenhuizen en culturele instellingen. Die bevelen worden via *Het Joodsche Weekblad* doorgegeven. De voorzitters van de raad zijn hoogleraar oude geschiedenis David Cohen en diamantair Abraham Asscher. ‘Het zijn notabelen die in groot aanzien stonden in de Joodse gemeenschap.’ Hun veronderstelling was dat ze anti-Joodse maatregelen niet konden tegenhouden, zegt Van der Boom. ‘Maar als we ons ermee bemoeien, dan is het wellicht mogelijk om regels te verzachten of maatregelen uit te stellen. Uiteindelijk hebben ze echter heel weinig succes als het gaat om het redden van mensen.’

Als in juli 1942 de deportaties beginnen, realiseert iedereen zich dat dat een enorme escalatie is. ‘De raad gaat ervan uit dat er bij verzet een grote kans is dat zware straffen volgen.’ Er is ook aanleiding om dat te denken. Voordat de transporten naar Duitsland en Polen beginnen, zijn er namelijk in 1941 honderden Joodse jongemannen opgepakt. Zij sterven in het concentratiekamp Mauthausen in Oostenrijk. De Duitsers maken gebruik van dit ‘Mauthausen-syndroom’, vertelt Van der Boom. ‘Mauthausen was een enorme schok binnen en buiten Joods Nederland. Honderden jongemannen in de kracht van hun leven waren binnen een paar maanden allemaal dood. De Duitsers sturen die overlijdensberichten naar Nederland om duidelijk te maken dat als je je niet aan de regels houdt, je in Mauthausen sterft.’ Dit schrikbeeld blijkt effectief te zijn. ‘Als in juli 1942 de eerste deportatietrein rijdt, melden zich te weinig Joden voor dat transport. Er moeten er 4000 verschijnen, maar er komen er veel minder. De Duitsers pakken vervolgens in een razzia ruim 500 willekeurige Joden op en zeggen tegen de raad: “Of er komen genoeg mensen opdagen

voor deportatie, of deze groep gaat naar Mauthausen.” De raad roept vervolgens op om te komen opdagen. ‘Later zei Cohen hierover dat het volstrekt logisch was: “Mauthausen was een zekere dood, dat wisten we niet van Auschwitz”. Wij weten inmiddels allang beter. Je moet echter alsmaar terug naar het moment waarop iets gebeurt om het “waaron” te snappen, anders is het inderdaad onbegrijpelijk.’ Het idee bestaat dat de kampen in het Oosten niet fris zijn, maar vast minder erg dan Mauthausen. De grote vraag is: hoe zwaar is het bestaan daar? Niemand weet dat, maar men vermoedt dat geschikte bagage het verschil kan maken. Dus helpt de raad met een paklijst: stevige schoenen, warme jassen, handschoenen en vitaminepillen. ‘Als we ons ermee bemoeien, denkt de

‘Er werd een muur om de Joden gebouwd met slechts één luik: de Joodse Raad’

raad, gaan de mensen met goed ingepakte rugzakken op transport. Anders worden ze aan hun lot overgelaten.’ Aanvankelijk houdt men hoop dat de oorlog snel zal aflopen. ‘Het plan is “rekken, rekken, rekken” tot de bevrijding volgt. In zomer 1943 is wel duidelijk dat dat niet spoedig gaat gebeuren.’ Het is ook voor Van der Boom soms moeilijk te begrijpen waarom de raad de Duitsers – die steeds afspraken schenden – blijft gehoorzamen. ‘Op den duur geloof je dan toch geen woord meer van ze, zou je denken. Na de razzia’s in de zomer van 1943, zeggen de Duitsers: we stoppen ermee. Maar toch gaan ze weer door. Op dat punt snap ik niet meer waarom de raad nog met de Duitsers blijft praten.

Wishful thinking zal een rol hebben gespeeld. Als blijkt dat dat geen zin heeft, is het hele project ondermijnd. Die conclusie willen ze niet trekken, denk ik.’ Uiteindelijk worden ook de voorzitters gedeporteerd naar de kampen. Asscher overleeft Bergen-Belsen. Cohen keert terug uit Theresienstadt. In 1947 worden ze gearresteerd vanwege hun handelswijze in de oorlog. ‘Ze zitten een paar weken vast’, zegt Van der Boom. ‘Maar tot een rechtszaak komt het nooit. Alleei zeggen ze dat ze onmiddellijk de tent hadden dichtgegooid als ze hadden geweten waar die treinen heen gingen. Dat ze dat wel wisten, vinden ze een schandelijke aantijging. “Uiteraard had ik dan ook mijn kinderen en kleinkinderen laten onderduiken”, reageert Asscher. “Ik ben niet gek.” Dat de deportaties redelijk soepel zijn verlopen en heel veel Joden hebben gehoorzaamd, maakt de raad een makkelijke zondebok: zij hebben ons de verkeerde kant opgestuurd. Maar zowel onderduiken als gehoorzamen waren plausibele opties, blijkt uit de bronnen. ‘Er is enorm veel twijfel over wat de minst risicovolle keuze is. Ook na de zomer van 1942 is het voorstelbaar dat gehoorzamen het kleinste kwaad is. Dat lees je ook in dagboeken van Joden.’ Achteraf gezien had de raad helemaal niets moeten organiseren, zegt Van der Boom. ‘De Joodse gemeenschap had zichzelf moeten opheffen. Allemaal wegwezen en proberen te verdwijnen in de niet-Joodse maatschappij.’ Het navrante is dat de meeste mensen precies het tegenovergestelde denken als de bezetting begint. ‘Cohen is ervan overtuigd dat in tijden van nood een sterke Joodse gemeenschap juist noodzakelijk is. Het Joodse volk heeft in de geschiedenis altijd klappen gecasseerd en dat overleefd. Cohen gebruikt vaak de frase: “Een rest keert weer”, een oud idee uit de Joodse cultuur. Die zin staat in een boekje dat hij bij zich draagt als hij aanwezig is bij razzia’s.’ De illegale pers is betrekkelijk mild over de raad tijdens de oorlog. ‘De echte veroordeling komt na de bevrijding. Het zijn de historici Presser en Loe de Jong, die het standaardwerk over de oorlog schreef, die de raad fel aanvallen. Maar dan is natuurlijk duidelijk waar die treinen heen reden, dat is cruciaal.’ Opvallend is dat De Jong in zijn werk benadrukt dat mensen tijdens de oorlog maar half begrepen wat die deportaties betekenden. ‘Dat inzicht past hij echter niet toe op de raad. Die lijkt haast wel de voornaamste collaborateur.’ Hoe groot het trauma is, blijkt als Abel Herzberg, een Joodse auteur en de advocaat van Cohen en Asscher, een boek schrijft over de Jodenvervolgung waarin hij zich empathisch opstelt ten opzichte van de raad. ‘Hij probeert over de woede heen te stappen en wordt daar in Joodse kring echt voor verketterd. Journalist Hans Knoop noemt het boek “misselijkmakend”. “Dit is in wezen een in de steek laten van onze Doden”, oordeelt het *Nieuw Israëliësch Weekblad*. Dat is een keiharde en heftige veroordeling.’ Zo krijgt de Joodse Raad de schuld voor een haast niet te beschrijven misdaad die niet kon worden voorkomen. Herzberg ziet de boze reacties ook in dat licht en concludeert: ‘Die weezin komt voort uit het bittere en onverdraaglijke gevoel van ons aller volslagen machteloosheid tegenover een onvoorstelbare overmacht aan menselijk schuim.’

Bart van der Boom, *De politiek van het kleinste kwaad*. Boom Uitgevers, 424 pag. €29,90

Bij Anne Frank verliest iedereen zijn hoofd

Het pas verschenen én weer teruggetrokken boek van Rosemary Sullivan over het verraad van Anne Frank past in het populaire negatieve beeld van de Joodse Raad, vertelt Van der Boom. In het boek wijst een *cold case team*, compleet met een gepensioneerde FBI-agent, met 85-87 procent zekerheid de Joodse notaris Arnold van den Bergh aan als de verrader. Hij was lid van de Joodse Raad en zou beschikken over een lijst met onderduikers. Om zijn eigen hachje te redden zou hij de familie Frank erbij hebben gelapt. Media in binnen- en buitenland doken op het boek en accepteerden gretig allerlei vergaande voorwaarden rond publicatie (zoals: geen externe expert raadplegen).

In een rapport kraakt Van der Boom met vijf collega’s het onderzoek volledig af. ‘Het imago van de raad verklaart deels waarom zo’n boek in zulke vruchtbare aarde valt. Het heeft echter allereerst te maken met de buiten alle proporties uitgegroeide roem van Anne Frank. Als het over haar gaat, verliest iedereen kennelijk zijn hoofd.’ ‘Dat in het boek staat dat de Joodse Raad lijsten met honderden Joodse onderduikers aan de Duitsers verschafte, is echter wel een heel wild verhaal. Dat zo’n bewering ook nog plausibel wordt gevonden door zoveel mensen is zorgelijk. Iedereen met een beetje gevoel voor de verhoudingen van die tijd, denkt meteen: dat kan niet kloppen. Met name journalisten hadden beter moeten weten.’

MARETJES

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van 4,500 euro te boven gaan.

Voor een moeder van 38 met een uithuisgeplaatst kindje in Den Haag ben ik op zoek naar een student(e) met een bachelor op zak die ze (betaald) kan **steunen tijdens procedures en bij behouden van structuur en overzicht**. Ze wil haar kindje terug en zoekt iemand die verstand heeft van autisme. Ze gebruikt sondevoeding en was opgenomen. Interesse? Neem contact op via klingsarah@hotmail.com.

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week **bijles en huiswerkbegeleiding** op verschillende locaties of bij de leerling thuis. **Leiden-Noord**, 4 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. **Voortgezet**

COLOFON

Mare: Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071 – 527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 10.000

Hoofredactie: Frank Provoost
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie: Vincent Bongers
vbongers@mare.leidenuniv.nl
Anoushka Kloosterman
a.s.kloosterman@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl

Mark Reid,
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Susan Wichgers
s.wichgers@mare.leidenuniv.nl
Oscar van Putten (stagiair)
oscarvanputten@gmail.com
Koen Spil (stagiair)
k.a.a.spil@umail.leidenuniv.nl

Medewerkers: Pim Bakx | Remco Breuker | Omar Ghaly | Maia de Quay | Olaf Leeuwis

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg, joostmarcellis.nl

Fotografie:
Taco van der Eb | Marc de Haan

Illustraties:
Bas van der Schot | Bandirah | Silas.nl

onderwijs: *Biologie, wiskunde 2 vmbo. *Biologie, geschiedenis, 1 vmbo. **Leiden-Zuid**, *4 leerlingen basisonderwijs, 1 leerling uit Voorschoten met vergoeding. *Ook hulp gevraagd bij organisatie van de bijles, één of twee middagen per week. Onderwijswinkel Arubapad 2 (Het Gebouw), ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoomen@owwleiden.nl.

Inloophconcert gegeven door Adriaan Hoek (orgel). **Academiegebouw**, Rapenburg 73. **Woensdag 20 april** van 13.00 uur tot 13.30 uur. Toegang gratis.

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi- commerciële instanties. De prijs voor een Maretje-extra is €23,- incl. BTW voor elke vijftiendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet b.v., postbus 20, 2040 AA Zandvoort, telefoon 023-571 47 45. E-mail: Zandvoort@bureauvanvliet.com

Drukwerk: Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties: Bureau van Vliet b.v.
Wateringweg 129, 2031 EG Haarlem
Telefoon 023 – 571 47 45
E-mail sales@bureauvanvliet.com
<https://bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad>

Redactieraad: Kutsal Yesilkagit (voorzitter) | Frank Israel (vice-voorzitter) | Alexander Pleijter (secretaris) | Willem van der Does | Annemarie Drahmman | Nour Eldin Emara | Zoë van Litsenburg | Roel van Niekerk | Frank Rensen | Marten Jesse Pot | Hermelijn Smits

CULTUUR

Ook naar stilte kun je luisteren, vindt pianist Guy Livingston, die in Leiden promoveert en een geluidloos kunstwerk maakte dat inmiddels in een baan om de aarde draait.

DOOR OSCAR VAN PUTTEN
FOTO MARILYN SMITH

‘Stilte bestaat niet’, stelt Guy Livingston, pianist en promovendus. ‘Waar je ook naartoe gaat, je zult menselijk of natuurlijk geluid tegenkomen. Dat is deel van onze planeet. Zelfs als je naar een doodstille kamer gaat, zul je je eigen lichaam horen. Je komt niet van geluid weg. Als je eigen lichaam geen geluid maakt, ben je dood.’

Livingstons muzikale achtergrond gaat ver terug. Hij had een inspirerende pianoleraar, een moeder die zong en een vader die trompet speelde - ‘niet goed, wel enthousiast’. Zijn huidige interesse ligt bij een ogenschijnlijk verrassend onderwerp: stilte. Vrijdag geeft hij hierover een lezing bij TEDxLeidenUniversity. Het begon met een ontmoeting op het conservatorium met John Cage, een bekende Amerikaanse componist. ‘Hij was geweldig gepassioneerd. Zijn hele leven was muziek. Maar voor hem was muziek veel meer dan de instrumenten. Hij was geïnteresseerd in andere geluiden: lawaai op de achtergrond of fluitende vogels. Dat is allemaal verbonden aan hoe je de wereld door geluid ervaart. De wereld werd opeens veel groter.’ Cage schreef het beruchte ‘4’33’’: een pianist gaat achter de piano zitten, opent de klep en zit daar vier minuten en drieëndertig seconden zonder ook maar één van de toetsen aan te raken. Het ging Cage niet om de stilte, zegt Li-

vingston, maar de geluiden vanuit de omgeving. ‘Hij was dé avant-garde componist. Hij vond dat we ál het geluid om ons heen konden waarderen. Vroeger vond men: wat geen muziek is, is ongewenst. Maar Cage vond dat lawaai juist gewenst. Alles kunnen we waarderen als we maar genoeg luisteren, vond hij. Dat is niet per se waar, maar misschien werkte het voor hem. En we moeten sowieso bedachtzamer gaan luisteren naar muziek.’ Livingston schrijft nu in Leiden een proefschrift aan het Academy of Creative and Performing Arts over stilte. ‘Ik bestudeer muzikale en architectonische markers voor stilte: wat doe je om stilte aan te geven? Wij doen bijvoorbeeld een vinger op onze lippen. Als je teruggaat naar oude culturen, is dat een gemeenschappelijk symbool. Wat voor andere symbolen zijn er?’ ‘Stilte kan nuttig zijn’, vindt hij. ‘Het is niet voor iedereen. Ik ben geen stil persoon: ik praat graag, ik maak graag muziek, en ik luister graag naar luide muziek. Maar soms is stilte waardevol om te kunnen reflecteren en mijn eigen gedachten te vinden. Nu ik aan mijn proefschrift werk, heb ik daarvoor meer dan genoeg tijd.’ Die bedenktijd zette hij in om zijn passie naar de ruimte te brengen. Hij houdt een doosje met vijf kralen omhoog. Het is een replica van het kunstwerk dat hij heeft gemaakt voor de

Moon Gallery: 64 artiesten kregen 1 kubieke centimeter voor een kunstwerk. Sinds februari zweeft het doosje met de kralen van Livingston in een baan om de aarde, in het International Space Station (ISS). ‘Ik wilde een muziekinstrument bouwen. Maar het is zonder gespecialiseerd gereedschap onmogelijk om het te maken en constant te laten draaien. Bovendien zit de doos potdicht, dus niemand zou het kunnen horen. Maar ik bestudeer stilte, dus dat kwam goed uit. ‘De vijf bolletjes zijn geïnspireerd door de zogeheten lagrangepunten, plekken in de ruimte die evenveel zwaartekracht ervaren van de aarde als de zon. Dat zijn dus echt punten van stilte.’ Sommige kralen lijken bovendien op planeten: een is rood-oranje, een ander turkoois. ‘Misschien kun je een een-op-een vergelijking maken met het zonnestelsel, maar dat wil ik dubbelzinnig laten.’ De kleine kralen zijn zo licht, dat ze op het ISS in hun doosje vrij rondzweven. ‘Daardoor botsen ze tegen elkaar aan. Dan zouden ze geluid maken, maar dat kun je natuurlijk niet horen. Recent kreeg ik een video te zien. Ze zweven heel traag rond, veel trager dan ik had verwacht. Je merkt het pas als je de video versnelt. Het is alsof ze dansen, en dat vind ik echt mooi. Ik houd van die onverwachte uitkomst.’

Kort maar krachtig

Voordat hij begon aan zijn onderzoek naar stilte, werd Livingston in de jaren 90 bekend met een geheel ander experimenteel project: Don’t Panic, een verzameling van zestig losstaande muziekstukken voor piano. Elk stuk duurt maximaal zestig seconden en is geschreven door een andere artiest. Allerlei genres passeren de revue, van klassiek tot jazz tot bizarre experimentele stukken. ‘Het werd een grote hit’, vertelt hij. De toen nog onbekende Livingston kreeg media-aandacht van grote kranten en wist een cd uit te brengen. Ook onder componisten wekte het project belangstelling. ‘Het werd een soort wedstrijd. Ik had op zestig stukken gerekend, maar moest uiteindelijk uit honderden inzendingen kiezen. Destijds was het vernieuwend om zulke korte stukken te creëren. Vandaag de dag speel ik ze nog steeds.’ Nu zou zo’n project minder opvallen. ‘Toen hadden we nog geen TikTok of Twitter, die staan vol met korte videos van 5 seconden. Het project is niet verouderd, maar ons concept van tijd is radicaal veranderd. Misschien moet ik voor mijn volgende project mensen gaan vragen om heel lange stukken te maken, als een soort tegenwicht.’

‘Idea(l)s’ om de wereld te verbeteren

Op Goede Vrijdag vindt de Leidse editie van TEDx plaats, een serie lezingen georganiseerd door Leidse studenten en docenten. Onder het thema ‘Idea(l)s’ zullen tien sprekers praten over het concreet maken van abstracte gedachten en hoe ze daarmee de wereld kunnen verbeteren. Naast Livingston zal milieuwetenschapper Paul Behrens vertellen over zijn onderzoek naar klimaatverandering. De Togolese persoonlijke coach Steven Dossou praat over leiderschap en zelfverbetering. Ook diverse Leidse studenten zullen hun ideale en toekomststromen uiteenzetten.

TEDxLeidenUniversity, vrijdag 15 april,
13:00- 17:00, PLNT Leiden

‘Stilte is nuttig om te reflecteren en mijn eigen gedachten te vinden’

LAMME LEIDSE MEMES

‘Dankzij crowdfunding leeft kat Kimmie nog’

DOOR PIM BAKX
FOTO MARC DE HAAN

Huis: Njordeinde (Noordeinde)
Grootte: 22 m²
Kost: €360
Bewoners: 5

Hangt daar een ijsbijl?
‘Die pickel is al een tijdje in de familie. Mijn opa en oma waren bergbeklimmers. Mijn ouders hebben elkaar ont-

moet op een kamp in de bergen, dus zo wordt de bijl telkens doorgegeven.

‘Toen wij opgroeiden gingen mijn broer, zus en ik elke vakantie naar de bergen. In 2008 heb ik de Aiguille du Tour beklommen en in 2012 de Weissmies, dat was mijn eerste vierduizender. Op je twaalfde is dat niet heel gebruikelijk. ‘Je klimt vaak over een gletsjer met diepe spleten. Dan moet je een veilige route bepalen en rekening houden met hoeveel zon er op die gletsjer heeft gestaan. De sneeuw waarmee de spleten zijn gevuld kan namelijk wegsmelten. Als je dan op het bovenste laagje gaat staan, kan je ineens wegzakken.’

Dat klinkt gevaarlijk.

‘Je moet erop anticiperen. Er kan van alles gebeuren. Twee jaar geleden waren we aan het klimmen op een bergtop met allemaal los gesteente. Een van de jongens huppelde daar iets te nonchalant overheen en gleed weg. Hij hing alleen nog aan zijn handen in de lucht te trappelen.’

Heb je meer familiestukken in je kamer?

‘Onder die pickel hangt een document van mijn opa’s beëdiging in het collegium, oftewel het bestuur van de Tent. Het is nog helemaal in Latijn en met een soort lakzegel. Mijn opa vertelde niet vaak over zijn tijd bij Minerva, daar was ik te jong voor.

‘Ik vind het belangrijk dat hij nog een soort rol speelt in mijn leven. We hebben straks allebei gestudeerd in Leiden. Hij is ab-actis geweest van het bestuur van Minerva, ik weliswaar van een kleiner iets, het Njord-dispuut Vanir. Hij – en mijn oma – hebben rechten gestudeerd, ik doe dat ook. Ik ben er trots op.’

Wat vind je minder hier in huis?

‘Weet je hoe het beneden ruikt? Het is daar één grote pisbende, en niemand die het schoonmaakt. We hebben een kat, Kimmie. Ik vind het geen geweldig beest. Het is leuk dat hij er is, maar het is niet dat ik een goede band met hem heb. Hij is soms ook een last.’

Hoezo?

‘Hij is een keer bijna dood geweest. Hij had een soort blaasstenen waardoor zijn blaas van binnen explodeerde en hij heel veel pijn had. De behandeling kostte in twee weken tijd ongeveer €1600. Dat kun je als student niet ophoesten. Daarom hebben we een inzamelingsactie opgezet, Kratje voor Kimmie. We vroegen aan mensen om het symbolische bedrag van €3,90 – statiegeld van een leeg kratje bier – te doneren en hebben zo’n zevenhonderd euro opgehaald. Dus nu leeft hij nog.’

COLUMN | MAIA DE QUAY

Hoe één courgette mij euforisch én radeloos maakte

Tijdens de economische crisis van 2008 was ik negen. Ik hield me bezig met Barbies, trampoline springen en balletlessen en begreep er maar weinig van toen het *Jeugdjournaal* beelden vertoonde waarop mensen en masse in complete wanhoop kantoren op Wall Street uitliepen. Aan de voet van een koopkrachtcrisis in 2022 ben ik 23, krijg ik preventief stress van mijn gas/water/licht-rekening en kocht ik een courgette in de Hoogvliet die mijn wereld verpletterde.

In mijn studentenhuus hangt sinds jaar en dag een keukenkastje dat totaal is volgeplakt met stickers. Prijsstickers van courgettes, welteverstaan. Je kent het wel, van die dingen die je op je fruit of groente doet nadat je ze hebt gewogen zodat je de barcode kan

scannen. Op dat kastje hangt een uitgebreide verzameling van meer dan vijf jaar aan prijsstickertjes van courgettes.

Tijdens saaie en eenzame kookbeurten maakte ik er een sport van om op zoek te gaan naar de laagste en hoogste prijzen die er op het kastje te vinden zijn. Hoewel de tarieven fluctueerden tussen een schamele 59 cent (2017) en een riant 85 cent (2019), bleef het gemiddelde altijd rond de 70 cent hangen.

Je begrijpt dat ik de prijzen van courgettes altijd nauwlettend in de gaten blijf houden. Ik beschouw de prijs van een courgette als een persoonlijke indicator van conjunctuurschommelingen door de jaren heen.

Dat is waar de ellende begon.

Het toeval wilde namelijk dat ik afgelopen week al mijn boodschappen had gedaan (bij een niet nader te noemen supermarkt met een naam die rijmt op Palbert Stijn), en de Hoogvliet even inrende omdat ik – je raadt het al – een courgette was vergeten. Geheel achteloos en

nog vol levenslust begaf ik me richting de groenteafdeling, waar ik begroet werd met een combinatie aan cijfers die bijna vier jaar aan oogopslagen in de supermarkt en spuurwerk tijdens saaie kookbeurten reduceerde tot onbelangrijke momenten van onwetendheid waar ik nu alleen nog met nostalgie aan terug kan denken.

1 euro en 5 cent, zei de sticker. Eén courgette kostte één euro en vijf cent. Gedachten gierden door mijn hoofd terwijl een mix van hormonen en neurotransmitters me zowel in een euforische als radeloze stemming wisten te krijgen.

Euforie, want wat vond ik het prachtig om aan het eind van mijn tijd in mijn studentenhuus De Sticker Der Stickers in mijn handen te houden – de sticker die alle andere keukenkaststickers met relatief hoge prijzen met afstand achter zich zou laten. Radeloosheid, omdat ik meteen besepte dat ik die ene euro en vijf hele centen ook daadwerkelijk moest gaan afrekenen.

Tot zover dus de courgette als leidmotief in het verhaal van de inflatie. Misschien is het tijd om over te stappen naar de altijd betrouwbare winterpeen, want een courgettesoepje zit er voor mij de komende tijd niet in.

MAIA DE QUAY is student rechten

‘De courgetteprijs is mijn indicator van conjunctuurschommelingen door de jaren heen’

